Σκέψεις πάνω στην ταινία, The Zone of Interest

Χθες το βράδυ πήγα και είδα την εξαιρετική ταινία, *The Zone of Interest* (2023), σε ένα θερινό σινεμά, δυστυχώς των βορείων προαστίων της Αθήνας. Η ταινία αυτή, η οποία βασίζεται χαλαρά στο ομώνυμο βιβλίο του Martin Amis (2014), επιδιώκοντας να μιλήσει για το Ολοκαύτωμα εστιάζει στην καθημερινότητα της οικογενειακής ζωής του διοικητή του στρατοπέδου συγκεντρώσης του Αούσβιτς, Ρούντολφ Ες. Με τον τρόπο αυτό ο σκηνοθέτης της, Jonathan Glazer, σχολιάζει το συγκεκριμένο θέμα ξεφεύγοντας από την παρουσίαση της ζωής και των βίαιων πρακτικών εξόντωσης μέσα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπως κάνουν οι περισσότερες σχετικές ταινίες. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις αυτής της κατηγορίας είναι οι ταινίες Ο γιος του Σαούλ (2015) και η Λίστα του Σίντλερ (1993). Ο λόγος για αυτήν την διαφοροποίηση σχετίζεται με την επιθυμία του να μιλήσει για αυτό το οποίο έχει αποδοθεί στην ανάλυση των ιστορικών διαδικασιών του Ναζισμού και του Ολοκαυτώματος ως «κοινοτοπία του κακού», φράση που έγινε γνωστή από τον υπότιτλο του βιβλίου της φιλοσόφου Χάνα Άρεντ, *Ο Άιχμαν στην Ιερουσαλήμ* (2009). Αυτή, παρά τους όποιους εύλογους προβληματισμούς έχει εγείρει σε σχέση με ορισμένες από τις προβληματικές συνεπαγωγές της, επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι τα φαινόμενα αυτά δεν έχει νόημα να προσπαθούμε να τα κατανοήσουμε τόσο ως αποτελέσματα ενεργειών νοσηρών μυαλών τα οποία επιχείρησαν να υλοποιήσουν τις ανθρωποκτόνες λογικές της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας αλλά περισσότερο ως συνειδητές επιλογές και πρακτικές ανθρώπων οι οποίες διαπνέονταν από έναν τετριμμένο, μηχανοποιημένο και ορθολογικό χαρακτήρα, αποκενωμένες βέβαια από οποιαδήποτε κανονιστικό ορίζοντα πλην αυτού που υπαγορευόταν από την ναζιστική ιδεολογία, όχι πολύ διαφορετικές στην εσώτερη λογική τους από αυτές που προσιδιάζουν σε μια κακώς νοούμενη δημοσιοϋπαλληλική αντίληψη.

Ο φακός του σκηνοθέτη για να πετύχει τον προαναφερθέντα σκοπό εστιάζει σε γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στο πολύ όμορφο, προσεγμένο και άνετο σπίτι που κατοικεί η οικογένεια του πρωταγωνιστή Ες, το οποίο εφάπτεται στο στρατόπεδο, στην Ζώνη ενδιαφέροντος όπως είχε ονομαστεί η περιοχή εξωτερικά από το στρατόπεδο του Άουσβιτς. Αυτή η ήσυχη και επαναλαμβανόμενη καθημερινότητα διασαλεύεται μόνο όταν τίθενται οι όροι αμφισβητησης της με την μετάθεση του Ες στο Οράνιενμπουργκ προκειμένου να αναλάβει ακόμη πιο κρίσιμα καθήκοντα τα οποία επικεντρώνονταν στην συνολική επόπτευση όλων των στρατοπέδων συγκέντρωσης που υλοποιούσαν το εξορθολογισμένο σχέδιο εξόντωσης των μη αριών πληθυσμών. Η αναστάτωση αυτή εκφράζεται κυρίως από την σύζυγο του πρωταγωνιστή, Hedwig, η οποία επισημαίνει σε κάποιο σημείο της ταινίας ότι αυτό το modus vivendi, το άνετο μέσα στην εξοχή με τα πολύ όμορφα λουλούδια και

τα φρέσκα λαχανικά στον προσέγμενο κήπο του σπιτιού, τον χαρούμενο παιγνιώδη σκύλο, την πισίνα και τις υπόλοιπες ανέσεις αποκτήθηκε μετά από μεγάλο κόπο και προσπάθεια αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι μόνο σηκωτή θα την έβγαζαν έξω από την κατοικία της η οποία αποτελεί το επίκεντρο αναφοράς αυτής της ευτυχισμένης ζωής. Για αυτό και ζητά από το σύζυγο της, όσο ο ίδιος θα έφερνε εις πέραν τις νέες ευθύνες που του είχαν αναθέσει στο Ορανιένμπουργκ, αυτή μαζί με τα πέντε παιδιά τους να συνεχίσουν να παραμένουν στο σπίτι αυτό, πράγμα που ο σύζυγος της εν τέλει καταφέρνει.

Ενδιαφέρον, έχει επίσης η σκηνή κατά την οποία ο Ες δίνει διαταγές σε έντονο ύφος μέσω του τηλεφώνου του σπιτιού του στους υφισταμένους τους να μην κόβουν τις πασχαλιές που βρίσκονταν μέσα στο στρατόπεδο του Άουσβιτς καθώς «ματώνουν» επισημαίνοντας ο σκηνοθέτης με αυτό τον ειρωνικό και οξυδερκή τρόπο τον γεωργικό εθνικισμό που χαρακτήριζε την ναζιστική ιδεολογία και την ιδιαίτερη σχέση που υπαγόρευε αυτή μεταξύ άριας φυλής και γης. Η σχέση αυτή αναδεικνύεται και σε διαφορετικές σκηνές του έργου όπου κυριαρχεί το φυσικό τοπίο.

Με αυτόν τον αποστασιοποιημένο τρόπο εστίασης στην καθημερινότητα της οικογένειας Ες ο σκηνοθέτης δεν μας επισημαίνει μόνο την όψη της «δημοσιοϋπαλληλικής» αντίληψης που διαπερνούσε πολλούς από τους ενορχηστρωτές του Ολοκαυτώματος αλλά και το γεγονός ότι τμήματα του γερμανικού πληθυσμού ωφεληθηκαν και καλυτέρευσαν τις συνθήκες διαβίωσης τους μέσα από τις διαδικασίες εκτοπισμού και θανατοπολιτικής που υλοποιήθηκαν από τους Ναζί, την πολιτική ηγεσία της χώρας. Με άλλα λόγια, με τα εκατομμύρια που εξοντώθηκαν στις μηχανές του θανάτου ταυτόχρονα η κανονικότητα για όσους τάχθηκαν δυναμικά υπέρ ή απλά αποδέχτηκαν σιωπηρά τις πολιτικές της διακυβέρνησης του Αδόλφου Χίτλερ δεν διαταράχθηκε σχεδόν καθόλου, εάν ριζοσπαστικά δεν βελτιώθηκε κιόλας. Υπάρχουν πάντα όταν λαμβάνουν χώρα αυτές οι διαδικασίες – φυσικά εξοντωμένοι και οικονομικά ωφελημένοι. Οι τύχες των περιουσιών των Ελλήνων Εβραίων που ιδιοποιήθηκαν από τμήματα του ντόπιου πληθυσμού ενώ οι ίδιοι εξωντόνταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης είναι ένα αντίστοιχο παράδειγμα τέτοια διάκρισης το οποίο λίγες διαφορές έχει από αυτό το οποίο αναλύει η ταινία. Επίσης, πέραν από τα επιμέρους άτομα τα οποία ευνοήθηκαν από τις διαδικασίες αυτές, η ταινία καταδεικνύει και τον τρόπο με τον οποίο μέσα από το Ολοκαύτωμα τονώθηκε η ίδια η καπιταλιστικη οικονομία και το κεφάλαιο μέσα από μια σκηνή όπου ο Ες συναντιέται με τους εκπροσώπους της εταιρείας J.A. Topf and Sons η οποία ανέλαβε, μεταξύ άλλων, να παράξει τους φούρνους των κρεματοριων.

Είναι δύσκολο επομένως βλέποντας την συγκεκριμένη ταινία να μην σου έρθουν στο μυαλό τα λόγια του Περικλή Κοροβέση από μια συνέντευξη που είχε δώσει λίγα χρόνια πριν τον θάνατο του, όπου μιλώντας για τους βασανιστές τους επί χούντας επισημαινε μεταξύ άλλων: «Τα ανθρωποειδή ήταν δημόσιοι υπάλληλοι, δεν ήταν εξωγήινοι, ήταν ο άνθρωπος της διπλανής πόρτας, άνεργος από χωριό, με λίγες γραμματικές γνώσεις που βρήκε μια δουλειά στο δημόσιο που στα καθήκοντα του ήταν να βασανίζει έναν άλλον άνθρωπο». Έτσι η «κοινοτοπία του κακού» δεν αφορά μόνο υψηλόβαθμους διοικητές στρατοπέδων αλλά και όλους όσους συνεργούν, όντας σε χαμηλότερα κλιμάκια της

κοινωνικής ή της πολιτικής ιεραρχίας, συνειδητά σε αυταρχικές ή εκφασιζόμενες μορφές κρατικής εξουσίας και αυτούς που νοιάζονται κυρίως όπως η γυναίκα του διοικητή για το να μην θιγεί η ατομική τους καλοπέραση από οποιαδήποτε διατάραξη του υφιστάμενου στάτους κβο, η οποία ωστόσο για να αναπαράγεται, πρέπει να συνεχίζουν και να αναπαράγονται και οι συνεπαγόμενες θανατοπολιτικές του.

Για το ελληνικό συγκείμενο, ένα ντοκιμαντέρ το οποίο αναδεικνύει επίσης την παραπάνω λογική που επισημαίνει ο Περικλής Κοροβέσης είναι το Δανέζικης παραγωγής, Ο γιος του γείτονά σου: Πως κατασκευάζεται ένας βασανιστής, το οποίο εστιάζει με δραματοποιημένο τρόπο αλλά και με συνεντεύξεις ιστορικών προσώπων στην δημιουργία των βασανιστών της ΕΑΤ-ΕΣΑ. Όπως υποδηλώνει χαρακτηριστικά και ο τίτλος, τα ανθρωποειδή – με βάση τα λόγια του Κοροβέση – μπορούσαν να είναι ο οποιοδήποτε, ακόμη και ο γιος του γείτονα σου.

Ανθρωποφυλακες - με την μορφή ολόκληρων και ολοκληρωτικων κρατών στην όχι και τόσο μακρινή μέση ανατολή- υπάρχουν δυστυχώς και σήμερα, το διακύβευμα της ανατροπής του άρα παραμένει επιτακτικό.